

- TA, MIRANDA – ÅKERLUND, TUULA – GRANQVIST, KIMMO – HÄNNINEN, ANNELI 2009: *Romanikielen kielipoliittinen ohjelma*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- MOROTTAJA, MATTI 2007: *Inarinsaamen kielen tilanne sekä kielenhuolto- ja tutkimustarpeet*. <http://www.kotus.fi/files/716/inariSelvitysS2007.pdf> 26.12.09
- MOSHNIKOFF, JOUNI – MOSHNIKOFF, SATU 2006: *Selvitys koltansaamen nykytilasta ja tarpeellisista toimenpiteistä*. <http://www.kotus.fi/files/715/koltansaamenselvitys.pdf> 26.12.09
- Nordiska Ministerrådet 2007: *Deklaration om nordisk språkpolitik 2006*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.
- Suomen kielen tulevaisuus* = HAKULINEN, AULI – KALLIOKOSKI, JYRKI – KANKAANPÄÄ, SALLI – KANNER, ANTTI – KOSKENNIEMI, KIMMO – LAITINEN, LEA – MAAMIES, SARI – NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2009: *Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7>.
- TANDEFELT, MARIKA 2003: *Tänk om... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- VUOLAB-LOHI, KAARINA 2007: *Pohjois-saamen kielen tilanne sekä kehittämistarpeet*. Selvitys. <http://www.kotus.fi/files/742/pohjoisSelvitys.pdf> 26.12.09

Moninaista suomea monikielisessä koulussa

Kotuksen julkaisemassa kielipoliittisessa toimintaohjelmassa *Suomen kielen tulevaisuus* valotetaan myös suomi toisena kielenä -opetuksen (S2) tulevaisuuden näkymiä (s. 85–96). Kielipoliittisen toimintaohjelman S2-opetusta koskevat linjaukset sekä sitä paria vuotta aikaisempi Kielikoulutuspoliittisen projektin (Kiepo) loppuraportti (Pöyhönen & Luukka 2007) ovat olleet laajasti käsiteltävinä myös suomi toisena kielenä -opettajien keskuudessa (*Kannanotto Kiepoon 2007; Palaute kielipoliittiseen toimintaohjelmaan 2009*). S2-opettajat ovat ottaneet molemmat asiakirjat vastaan tervetulleina puheenvuoroina alalle, joka koko lyhyen historian ajan on aukonut uusia uria. S2-opettajat ovat itse olleet kehittämistyössä ak-

tiivisia ja samalla päässeet todistamaan käänteentekeviä murroksia murrosten perään (Kurkela 2009; Mieskolainen 2009). Elämme parhaillaan yhtä sellaista.

Eurooppalaisen kielenopetuksen opit ja ideologiat on luotu suurelta osin yhteiskuntaan, jossa opetuksen konteksti oli yksikielistä ja yksikulttuurista (Kramsch & Whiteside 2008: 645). Nykyinen Eurooppa ja Suomi ovat kuitenkin enenevässä määrin monikielisiä: useat kielet ja kielimuodot elävät rinnakkain. Tarvitaan siis uudenlaista, monikielisyyden ja todellisen kansalaisten yhdenvertaisuuden huomioon ottavaa kielipedagogiikkaa. Sen pitäisi osaltaan turvata sitä, että kaikki kielet ja ihmiset voivat yhteiskunnassamme hyvin.

Kielipoliittinen toimintaohjelma ja Kiepo muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jonka varassa pystyy luomaan kriittisen suhteen alan peruskysymyksiin ja nykykäytäntöihin sekä hahmottelemaan uutta kielipedagogiikkaa. Suomea opetevien (S2-)opetuksella on paljon annettavaa koko koulun pedagogiselle kehittämiselle. Onkin tärkeää, että kehityksen moottorina toimivalla alalla uskalletaan tarttua oman alan perusolettamuksiin ja ideologioihin, joita arkityössä ei tulla aina tiedostaneeksi. Tässäkin mielessä kielipoliittisen ohjelman linjaukset tuovat keskusteluun arvokkaita näkökulmia, jotka auttavat kehittämään suomen opetusta.

Kielikoulutuspoliittiset linjaukset ovat erityisen arvokkaita ja ajankohtaisia vaiheessa, jossa Opetushallitus on käynnistämässä uusien perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden valmistelutyötä. Niissä tulisi pystyä linjaamaan kielitietoisien opetuksen tavoitteita ja sisältöjä, joiden avulla kieltä opettelevan oppimistilanteen huomioimisesta ja oppilaiden monikielisydestä tulee koulun ja opetuksen todellinen voimavara. Linjaukset koskettavat yhtä lailla kaikkien aineiden opetusta, ei vain suomen opetusta. S2-opettajat toivovat palautteessaan, että kielipoliittisen toimintaohjelman ”linjauksia tutkitaan ja syvennetään opetussuunnitelman laadinnassa kaikilla kouluasteilla”. Kielipoliittisessa toimintaohjelmassa käsitellään S2-opetusta ainoastaan yleissivistävän opetuksen, perusopetuksen ja lukion, näkökulmasta. Kysymyksenasettelut tosin ovat niin perustavia, että ne ulottuvat myös muille kouluasteille. Olisikin toivottavaa, että kielipoliittisen toimintaohjelman linjauksia pohdittaisiin jatkossa tarkemmin myös muiden kouluasteiden – ammatil-

lisen koulutuksen ja aikuiskoulutuksen – kannalta.

Kielipoliittiset teesit S2-alalle

Kielipoliittisen ohjelman lähtökohdaksi on otettu maahanmuuttajataustaisten oppilaiden opetuksen muuttunut tilanne: suuri osa oppilaista on toisen polven maahanmuuttajia, joille suomi ei ole enää toinen kieli ja joiden äidinkieli voi olla vaikeaa määritellä. Toimintaohjelman ehdotukset tulevaisuuden S2-opetuksen kehittämiseksi voi tiivistää seuraaviin teeseihin:

1. Syntyperäisyyden käsitteen tilalle asiantuntijuus (ja sitoutuneisuus).
2. Suomen opetuksen jakaminen äidinkielen ja toiseen kieleen on ristiriidassa plurilingvaalisuuden, yksilön monikielisuuden, ihanteen kanssa.
3. Maahanmuuttajataustainen nuori on jäsenenä monenlaisissa puhujayhteisöissä ja toimii niissä monikielisen kielikompetenssinsa turvin.
4. Opetussuunnitelman perusteiden tavoitteet S2-opetukselle ovat ristiriidassa oppilaan koulutyön kielitaitovaatimusten kanssa.
5. Nykyinen suomi toisena kielenä -ideologia kategorisoi oppilaita syntyperän ja kielitautaan pohjalta kielenemmistön näkökulmasta.
6. Suomi toisena kielenä -opetuksen päämääräksi on otettava siirtyminen S2-opetuksesta äidinkielen ja kirjallisuuden tunneille.
7. Tarvitaan myös varsinaista suomi toisena kielenä -opetusta.
8. Monikielisyyteen ja monikulttuurisuuteen liittyvien opintojen tulee kuulua kaikkien opettajien opettajakoulutukseen, ei erityisesti S2-opettajien.
9. Suomi toisena kielenä -opettajien

- koulutuksen tulee painottua kieliopintoihin.
10. Kaikkien kielten opettajien koulutus tulee uudistaa.
 11. Aineenopettajan pedagogisten opintojen tulee kouluttaa monipuolisia osaajia, jotka hallitsevat niin kirjallisuuden, äidinkielen, suomi toisena kielenä kuin finskankin pedagogiikkaa.
 12. Oppiaineen nimi tulee muuttaa suomen kieleksi ja kirjallisuudeksi.

Teesit ja opetuksen arki

S2-opettajien arkiset kokemukset tukevat kielipoliittisen toimintaohjelman teesejä monin tavoin. S2-opettajien palautteessa (2009) tuetaan kaikkia kielipoliittisen toimintaohjelman teesejä, myös oppiaineen nimen muuttamista suomen kieleksi ja kirjallisuudeksi.

Kielipoliittisessa toimintaohjelmassa ehdotettu syntyperäisyyden käsitteen korvaaminen asiantuntijuuden käsitteellä sekä äidinkielen ja toisen kielen kahtiajaon purkaminen saavat tukea S2-opettajien kokemuksista kouluissa. Toimintaohjelmassa kuvattu oppilaiden kategorisointi maahanmuuttajiksi vaikuttaa edelleen kouluissa sen sijaan, että oppilaita lähestyttäisiin vaikkapa erilaisten oppijoiden profiilien näkökulmasta. Esimerkiksi suomea vasta vähän aikaa opettelleen profiilin yhtenä ulottuvuutena on ”kieltä opetteleva”. Se on pedagoginen käsite, jonka avulla pystytään suunnittelemaan opetusta ja tukemaan oppimista. Käsite *maahanmuuttaja* on pedagogisesti melko tyhjä.

Samalla S2-opettajat ovat kuitenkin kiipeän tietoisia siitä valitettavasta tosiasiasta, että S2-opetuksen järjestelyt eivät vielä maahanmuuttajavoittoisilla alueillakaan

ole kunnossa. S2-ryhmässä on usein hyvin eritasoisia oppilaita eri luokka-asteilta, ja vielä pahempaa, S2-opetusta saatetaan antaa vain 1–2 tuntia viikossa. On hyvä ajatusleikki kuvitella, miten tällaiset järjestelyt olisivat mahdollisia jonkin muun aineen opetuksessa. Kuinka monen muun aineen opettajalle voitaisiin esimerkiksi ehdottaa, että hän saisi opetettavakseen omasta oppiaineestaan noin yhden kolmasosan tai vähemmän? Kuten toimintaohjelmassa todetaan, erillistä S2-opetusta tarvitaan, mutta nykyjärjestelyt eivät vielä kovinkaan monessa paikassa sitä tue.

Kielipoliittisen toimintaohjelman opettajankoulutusta koskeva teesi sekä nojaa Kiepon (Pöyhönen & Luukka 2007) esityksiin että kritisoi niitä. Sitä ei liene tarkoitettu arvioksi nykyisten S2-opettajien ammattiorientaatiosta tai -taidosta. Nykyisillä perusopetuksen ja lukion S2-opettajilla on äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan kelpoisuus, joten heillä on myös yliopistolliset arvosanat sekä suomen kielestä että kirjallisuusaineesta. Kirjallisuuden opetuksen kehittäminen S2-opetuksessa on ollut S2-opettajien kiinnostuksen kohteena vuosien ajan (Mela & Mikkonen 2007), mutta jää 1–2 viikkotunnin laajuisessa opetuksessa varmasti liian vähälle. Kielipoliittisen toimintaohjelman lyhyet linjaukset tulevista äidinkielen ja kielten opettajista ovat kuitenkin toivoa herättäviä ja kehittelemisen arvoisia. Siinä suhteessa kielipoliittinen ohjelma jatkaa Kiepon viitoittamaa linjaa, jossa korostetaan koulun kaikkien kieliaineiden lähentymistä.

Kielipoliittisessa toimintaohjelmassa ruoditaan 1990-luvun ihanteita, joiden mukaan opetusta järjestettiin usein erillisissä maahanmuuttajaryhmissä, jopa kieli- ja kulttuuriryhmittäin muodostetuissa ryhmissä. 2000-luvulla on kuitenkin

kin alettu enenevässä määrin painottaa maahan muuttavan oppilaan varhaista integroitumista yleisopetuksen ryhmiin. Käsitös suomenkielisen oppimisympäristön merkityksestä kielen oppimisessa on vahvistunut, koska esimerkiksi ”puhetilaisuuksien järjestäminen suomenoppijoille on erityisen tärkeää” (Nissilä, Martin, Vaarala & Kuukka 2006: 78).

Uusissa *Perusopetuksen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteissa* (2009) tarkennetaan valmistavan opetuksen kielitaitotavoitteeksi taso toimiva alkeiskielitaito tai peruskielitaidon alkuvaihe (A1.3–A2.1). Tavoitteen mukaisesti valmistavasta opetuksesta integroituva oppilas on kieltä opetteleva oppilas vielä usean vuoden ajan, ja opiskelussa tarvittava kielitaito opitaan muiden aineiden opetuksen yhteydessä. Syvällisen, opiskelussa tarvittavan kielitaidon hankkimisen sanotaan kestävän 5–7 vuotta.

Integroituminen perusopetuksen ryhmään antaa mahdollisuudet tehokkaampaan kielen oppimiseen, mutta ei takaa niitä. Useamman vuodenkin perusopetuksen ryhmässä opiskelun jälkeen oppijan kielitaito saattaa joillakin kielitaidon osa-alueilla pysytellä alkeistasolla. Sama ilmiö on havaittavissa suomea äidinkielenään opiskelevista oppilaista. Opetushallituksen oppimistulosten arviointien mukaan esimerkiksi kirjoittamisen taidot jäävät monella perusopetuksen oppilaalla hyvin niukoiksi (*Peruskoululaisten kirjoitustaidot kansallisissa oppimistulosarvioinneissa vuosina 1999–2005*: 2).

Perusopetuksen opetusryhmä ei siis sellaisenaan vielä ole ihanteellinen kielellinen oppimisympäristö. Jos kielenkäyttötaitojen kehittymistä ei tietoisesti suunnitella ja ohjata, erot oppimistuloksissa saattavat entisestään kasvaa (Kuusela ym. 2008). Kielenkäyttötaitojen monipuoli-

nen kehittyminen edellyttää oppiaineiden yhteissuunnittelua ja yhteistä vastuun jakamista. Kaiken kaikkiaan kielenkäyttötaitojen opetus olisi hyvä saada nivottua kokonaisvaltaiseen opetukseen, kulttuuriseen oppimiseen, joka vasta mahdollistaa syvällisen oppimisen (Gee 2004).

Suomi toisena kielenä -opetus ei voi opettaa koko kielitaitoa. Itse asiassa suuren osan kielitaidostaan perusopetuksen suomea opetteleva oppilas oppii muualla kuin suomen tunneilla, ympäristössä toimimalla. Suomea opettelevan oppilaan tarpeet pitäisi voida siis ottaa huomioon kaikkien aineiden opetuksessa. Kuten Aalto ja Taalas (2007: 166) esittävät, opettajankoulutuksessa tulisi kehittää ”kaikkien opettajien tietoisuutta kielestä ja viestinnästä”. Useinkaan kyse ei ole työllästä opetuksen suunnittelusta, vaan opitunnin selkeästä strukturoinnista, opettajan harjaantumisesta oman ja opetuksen kielen havainnointiin sekä riittävästä opetuksen havainnollistamisesta.¹

Kielenoppijan kielitaidon kehittäminen on koko koulun asia. Kielitaidon kuvausasteikko tulisikin ulottaa kaikkien aineiden opetuksen ja arvioinnin työvälineeksi. Yhtä lailla kuin suomen opetuksessa myös esimerkiksi historian, biologian tai fysiikan opetuksessa opetuksen lähtökohtana tulee olla oppijan kehittyvä kielitaito ja tavoitteena kielitaidon ja kielenkäyttötaitojen kehittäminen oppiaineen opiskelua ja oppimista edistävästi.

Koulun arjen näkökulmasta kielipoliittisen toimintaohjelman kritiikki alan ideologisia pohjavirtoja kohtaan tuntuu tervehdyttävältä. S2-opetuksen häilyvässä arjessa selviäminen kehittää S2-opetta-

1. Eri aineiden opettajien kuvauksia kieltä opettelevien tukemisesta eri aineiden opitunneilla löytyy teoksesta Kuukka & Rapatti 2009.

jassa erityisiä taitoja: kykyä dekonstruktioon, piilevien ristiriitaisuuksien esiintuomiseen ja purkamiseen. Se on vahvuus, jonka turvin tällä alalla voidaan ottaa oman työn ideologiset taustaoletukset tarkasteluun ja alkaa muuttaa niitä. Tällainen kyky syvälliseen itsekriittisyyteen mahdollistaa muutoksen ja kehityksen.

KATRIINA RAPATTI
etunimi.sukunimi@vantaa.fi

Lähteet

- AALTO, EIJA – TAALAS, PEPPI 2007: Opettajuus.nyt – toiminnallisen opettajan-koulutuksen haasteita. – Sari Pöyhönen & Minna-Riitta Luukka (toim.), *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti* s.153–195. Jyväskylä: Soveltavan kielen-tutkimuksen keskus.
- Erytisopetuksen strategia 2007*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:47. Helsinki: Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- GEE, JAMES PAUL 2004: *Situated language and learning. A critique of traditional schooling*. New York: Routledge.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2009: Koulun suomen kielen opetus mutkistuvassa ja monikielisessä maailmassa. – *Virittäjä* 113 s. 435–443.
- Kannanotto Kiepoon 2007*. Suomi toisena kielenä opettajat ry. <http://www.S2opettajat.yhdistysavain.fi>. 1.2.2010.
- KORPELA, HELENA 2006: *Suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetuksen järjestäminen perusopetuksessa*. Selvitys 2005. Helsinki: Opetushallitus.
- KRAMSCH, CLAIRE – WHITESIDE, ANNE 2008: Language ecology in multilingual settings. Towards a theory of symbolic competence. – *Applied Linguistics* 29/4 s. 645–671.
- KURKELA, ANNA 2009: Ensimmäiset kuusi vuotta. – Sanna Voipio-Huovinen, Katriina Rapatti & Anni Rantahalme (toim.), *Suomen kielen opetuksia. Suomi toisena kielenä -opettajat ry. 15 vuotta* s. 8–13. Helsinki: Suomi toisena kielenä -opettajat ry.
- KUUKKA, ILONA – RAPATTI, KATRIINA 2009: *Yhteistä kieltä luomassa. Suomea opetteleva operusryhmässäni*. Helsinki: Opetushallitus.
- KUUSELA, JORMA – ETELÄLAHTI, AULIKKI – HAGMAN ÅKE – HIEVANEN, RAISA – KARPPINEN, KRISTER – NISSILÄ, LEENA – RÖNNBERG ULLA – SINIHARJU, MARJATTA 2008: *Maahanmuuttajaoppilaat ja koulutus. Tutkimus oppimistuloksista, koulutusvalinnoista ja työllistymisestä*. Helsinki: Opetushallitus.
- MELA, MARJO – MIKKONEN, PIRJO (toim.) 2007: *Suomi kakkonen ja kirjallisuuden opetus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MIESKOLAINEN, HEIKKI 2009: Ammatillisuuden ydintä etsimässä. – Sanna Voipio-Huovinen, Katriina Rapatti & Anni Rantahalme (toim.), *Suomen kielen opetuksia. Suomi toisena kielenä -opettajat ry. 15 vuotta* s. 19–23. Helsinki: Suomi toisena kielenä -opettajat ry.
- NISSILÄ, LEENA – MARTIN, MAISA – VAARALA, HEIDI – KUUKKA, ILONA 2006: *Saako olla suomea? Opas suomi toisena kielenä -opetukseen*. Helsinki: Opetushallitus.
- Palaute kielipoliittiseen toimintaohjelmaan 2009*. Suomi toisena kielenä opettajat ry. <http://www.S2opettajat.yhdistysavain.fi>.
- Peruskoululaisten kirjoitustaidot kansallisissa oppimistulosarvioinneissa vuosina 1999–2005*. Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/31322_uusi_kirjoitus_3.pdf 11.2.2010.
- Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteet 2009*. Helsinki: Opetushallitus.
- PÖYHÖNEN, SARI – LUUKKA, MINNA-

RIITTA 2007: *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
Suomen kielen tulevaisuus = HAKULINEN, AULI – KALLIOKOSKI, JYRKI – KANKAANPÄÄ, SALLI – KANNER,

ANTTI – KOSKENNIEMI, KIMMO – LAITINEN, LEA – MAAMIES, SARI – NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2009: *Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7>.

Kotikielen Seuran ohjelmaa vuonna 2010

Lauantaina 17. huhtikuuta klo 12.00–16.00 Tieteiden talon salissa 104

Teemapäivä *Kielitieto koulun suomen kielen opetuksessa*. Puheenvuoroja käyttävät:

- maisteri **Minna Harmanen**, äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori, Helsingin yhteislyseo: *Kielitiedolla lisää kielitajua. Perusopetuksen ja lukion kielitiedon opetus*
- dosentti **Markku Haakana**, yliopistonlehtori, Helsingin yliopiston suomen kielen oppiaine: *Mitä kieliopista tulee tietää? Suomen kielen yliopisto-opinnot*
- maisteri **Katriina Rapatti**, kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksen aluekoordinaattori, Vantaan kaupunki: *Kehittääkö kielitiedon opetus kielitaitoa? Suomi toisena kielenä -opetuksen näkökulma*
- professori **Liisa Tainio**, äidinkielen ja kirjallisuuden didaktiikka, Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos: *Opettajankoulutus ja kielitieto*.

Loppuun on varattu aikaa yleiskeskusteluun. Teemapäivän järjestävät Kotikielen Seura, Helsingin seudun äidinkielen opettajat ry, Äidinkielen opettajain liitto sekä Suomi toisena kielenä -opettajat ry

Torstaina 30. syyskuuta klo 18.15 Tieteiden talon salissa 505

Ansiokkaaseen pro gradu -tutkielmaan perustuva esitelmä. Tarkemmat tiedot ilmoitetaan myöhemmin Kotikielen Seuran verkkosivulla (<http://www.kotikielenseura.fi>) Kokoukset-osassa.

Torstaina 25. marraskuuta klo 18.15 Tieteiden talon salissa 505

Kansankirjoittajien tekstit tieteidenvälisen tutkimuksen kohteena. Professori **Lea Laitisen** johtama hanke *Itseoppineet kirjoittajat ja kirjallistumisen prosessit 1800-luvun Suomessa* esittelee tuloksiaan.

Tieteiden talon osoite on Kirkkokatu 6 (Helsinki).

LÄMPIMÄSTI TERVETULOA!